

Metoda Kemperl

Akademska bratovščina sv. Cecilije v župnijski cerkvi v Kamniku*

Cecilija je zgodnjekrščanka devica in mučenka, domnevno iz 3. stoletja, ki je kot svetnica češčena od 5. stoletja dalje. Svojega poganskega moža Valerijana je na poročno noč spreobrnila v krščansko čistost. Valerijan je pridobil za krščanstvo tudi svojega brata Tiburcija, s katerim sta zaradi tega umrla mučeniške smrti, kasneje pa so mučeniško usmrtili še Cecilijo. Papež Urban jo je pokopal v Kalistovih katakombah, od koder je leta 821 papež Paskal I. njene kosti prenesel v cerkev S. Cecilia in Trastevere in tu se je njen kult zelo razcvetel še zlasti potem, ko so leta 1599 odprli njen grob in našli nestrohnjeno truplo, po katerem naj bi Maderna ustvaril znamenito plastiko svetnice.¹ Takoj po presenetljivem dogodku so mrtvo Cecilijo upodobili tudi v grafiki in tako se je prizor hitro razširil po Evropi.²

Najstarejši vir njenega češčenja je Passio sanctae Caeciliae v Martyrologium Hieronymianum iz začetka 5. stoletja, ki ga povzema *Zlata legenda* (Legenda aurea Jakoba de Voragine iz 13. stoletja), v katerem se nahaja tudi stavek iz katerega je izpeljano njeno patronatstvo nad glasbo. Zaradi napačnega prepisa in razumevanja originalnega teksta kjer se v resnici bere, da se je svetnica odvrnila od inštrumentov in na svoji poroki pela le s srcem Bogu na čast, pa so jo od 15. stoletja naprej narobe postavljali v zvezo z glasbo.³

Do 15. stoletja je bila sv. Cecilija prepoznavna zaradi krone in križa ali žezla, njen kult pa je postal popularen v poznem srednjem veku, ko so

si obrtniki in cehi začeli za svoje zaščitnike izbirati zavetnike, ki so bili kakorkoli povezani z njihovim poklicem. Tako so sv. Cecilijo izbrali glasbeniki in ji za atribut pridali orgle, spet zaradi napačnega razumevanja besed "cantantibus organis", saj v 5. stoletju pojem "organa" označuje vse inštrumente in ne le orgle, deset stoletij kasneje pa le še orgle, brez ozira na nasproten pomen v originalnem kontekstu. V večini primerov predstavitev svetnice pa sploh ne gre za cerkvene orgle temveč za portativ, ki v srednjem veku pripada le posvetnemu svetu in tako še manj ustreza tradiciji legende.⁴

Najzgodnejšo upodobitev sv. Cecilije najdemo v vrsti svetnic v cerkvi S. Apollinare Nuovo v Raveni okrog leta 570, kjer je zaznamovana s krono in roki, prvič pa je kot zavetnica glasbe upodobljena leta 1420 na neki sliki severnonemškega porekla, ki jo hrani Zgodovinski muzej v Frankfurtu. V vrsti številnih upodobitev svetnice⁵ je gotovo najznamenitejša in najbolj posnemana Rafaelova slika iz leta 1514, hranjena v bolonjski Pinacoteci. Delo v zgodovini upodobitev sv. Cecilije zavzema posebno mesto, saj se loteva njene predstavitev v smislu prvotne legende: Cecilija se v družbi svetnikov res odvrča od inštrumentov (tudi portativ bo ravnokar odvrгла) in se posveča nebeški glasbi. Kljub temu pa je postala Rafaelova slika v prihodnosti simbol glasbe, še posebej cerkvene.⁶

Poleg orgel oziroma portativa so ji pogosto pridani tudi drugi inštrumenti, z njo najpogosteje upodobljeni svetniki pa so Valerijan in Tiburcij, papež Urban, Neža in Agata ter David, prav tako

* Članek je nastal v okviru podiplomskega študija, ki ga financira Ministrstvo za znanost. Za pomoč pri pisanju se zahvaljujem mentorju prof. Janezu Höflerju, kolegu Radovanu Škrjancu ter dr. Juriju Bizjaku.

1 Maria - Barbara v. Stritzky, Caecilia, *Lexikon für Theologie und Kirche*, 2. Freiburg 1994, str. 873.

2 Ana Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Dela 32, Ljubljana 1988, str. 156.

3 Reinhold Hammerstein, Caecilia, *Die Music in Geschichte und Gegenwart, Allgemeine Enzyklopädie der Music*, 2., Kassel 1995, str. 310 - 318; to napačno razumevanje dobro kaže freska v karmeličanski cerkvi v Firencah iz začetka 15. stoletja, ki kaže Cecilijino poroko, na kateri igra orkester.

4 Hammerstein, kot opomba 3.

5 Najpomembnejše upodobitve sv. Cecilije so dela Michela Coxcia, Martena de Vosa, Carla Saracenija, Petra Paula Rubensa, Domenichina, Guida Renija, Bernarda Strozija, Orazija Gentileschija in drugih. (Hammerstein, kot opomba 3, str. 313)

6 Stanislaw Mossakowski, Rafael's "St. Cecilia". An Iconographical Study, *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, XXXI., 1968, str. 1 - 26; Reinhold Hammerstein, Raffaels heilige Caecilia. Bemerkungen eines Musikhistorikers, *Begegnungen, Festschrift P. A. Riedl*, Worms 1993, str. 69 - 79.

patron glasbe in glasbenikov.⁷

Prav z zadnjim svetnikom se sv. Cecilija pojavlja v slovenski umetnosti najpogosteje, saj je ta dvojica v 18. stoletju skoraj redna spremljevalka orgelskih omar.⁸ Največkrat sta upodobljena na notranjih straneh krilnih vrat, ki se zapirajo pred orgelskim prospektom. Skoraj praviloma je Cecilija postavljena na desno krilo, gledano od gledalčeve strani, kar kaže na pomembnejšo vlogo Davida.⁹ V 17. stoletju je svetnica še upodobljena stoje ob orglah in z mečem v roki, kar kaže na njeno mučeniško smrt - obglavljenje,¹⁰ tekom 18. stoletja pa praviloma sede, igraje na orgle. Poslikana krila so najbolj pogosta v prvi polovici 18. stoletja, saj je takrat orgelska omara še preprosteje oblikovana, z motivom akanta so okrašene le piščali v prospektu, ki še ni izbočen v prostor. Med njimi je najkvalitetnejša slika sv. Cecilije na krilu orgel v cervi v Polenšaku pri Ptujju iz druge četrtine 18. stoletja.¹¹ V drugi polovici 18. stoletja, ko dobi orgelska omara bolj razgibano obliko in se prospekt s piščalmi začne ukrivljati v prostor, pa krilna vrata odpadejo, zato je bolj aktualen kiparski okras. Ena takih najrazkošnejših omar se nahaja v cerkvi v Čermožišah pri Žetalah,¹² kjer angeli z inštrumenti tvorijo pravi orkester, ne manjkata pa tudi David s harfo in sv. Cecilija z orglami. Kipec sv. Cecilije, ki skupaj z angeli, Davidom in sv. Rozalijo krasí vrh orgelske omare v Mekinjah, ki se za ta čas zelo pogumno podaja v prostor, je delo frančiškanske delavnice okrog leta 1720.¹³ Samostojno, brez Davida, je svetnica upodobljena na orgelski omari cerkve v Jurjevici pri Ribnici iz leta 1772¹⁴ in na orgelski omari v cerkvi sv. Jošta nad Kranjem.¹⁵ Zlasti zadnja je upodobljena kot prava baročna dama v čednem oblačilu in bogato okrašena z biseri.

Bolj redko je sv. Cecilija v slovenskem prostoru zastopana kot patrona cerkve ali oltarja. Edina meni znana cerkev na Slovenskem, ki je posvečena

tej svetnici, je kapucinska cerkev v Celju, zgrajena med leti 1609 in 1615, ko jo je posvetil ljubljanski Tomaž Hren, ki je kapucinom tudi pomagal pri opremi cerkve.¹⁶ Za kapucine nenavadni izbiri patrocinija je lahko botrovalo le Hrenovo prizadevanje za boljše poznavanje in češčenje te svetnice, saj vemo, da je škof določene svetnike in svetnice še posebej propagiral, na primer sv. Tomaža in sv. Uršulo.¹⁷ Hren je leta 1613 sliko za glavni oltar kapucinske cerkve naročil pri Matiji Plainerju, a slika ni več ohranjena ali pa do izvedbe ni nikoli prišlo. Slikar naj bi kot centralni motiv naslikal Povišanje sv. križa, okrog katerega naj bi v spodnjem delu nanizal na eni strani sv. Cecilijo, Valerijana, Tiburcija in papeža Urbana, na drugi strani pa Janeza Krstnika, apostola Tomaža, Hieronima in Frančiška Asiškega, nad prizorom pa naj bi plavala sv. Trojica. Na predeli naj upodobi sv. Cecilijo s tremi ranami na vratu tako, kakor so jo našli v Rimu, ko so odprli njen grob.¹⁸ Slika je bila prav gotovo stilno napredna in ikonografsko zelo zanimiva. Leta 1627 je za isto cerkev prav tako po Hrenovem naročilu sliko sv. Cecilije po grafični predlogi naslikal Krištof Weissmann.¹⁹ Bogato obležena svetnica je upodobljena sedeča kronana, s palmo v roki in vencem iz rož v desnici (po legendi so ji ga dali angeli na glavo), pod njo v kartuši upodobljena mrtva, zadaj je mesto in prizor iz njenega mučeništva, na njeni desni je portativ s harfo in dvema brenkali, na levi dve godali in rogova. Iz knjige, ki leži odprta na tleh, je moč razbrati antifono, s katero jo slavi Cerkev na njen praznik.²⁰ Slika velja za najstarejšo upodobitev sv. Cecilije na Slovenskem.²¹

Druga in edina meni znana baročna oltarna slika te svetnice na Slovenskem poleg celjske je slika sv. Marjete in Cecilije, hranjena v Kamniškem muzeju, ki jo je naslikal ljubljanski slikar Valentin Metzinger.²² Obe svetnici stojita, Cecilija ob orglah, Marjeta pa z zmajem na verigi. Cecilija se ozira v nebo, kjer dva angelčka držita palmovi vejici.

7 F. Werner, Caecilia von Rom, *Lexikon der christlichen Ikonographie* Band 5, Freiburg im Breisgau 1973, str. 456 - 460.

8 Milko Bizjak, Edo Škulj, *Orgle na Slovenskem*, Ljubljana 1985.

9 Ana Lavrič, O hierarhiji svetnikov na oltarnih nastavkih, *Bogoslovni vestnik* 1993, str. 337 - 343.

10 Tako je sv. Cecilija naslikana na krilu orgelske omare v podružnični cerkvi sv. Krištofa na Gramnu pri Strmci nad Laškim. Orgle sodijo med najstarejše ohranjene v Sloveniji (Bizjak, kot opomba 8, str. 6, 7).

11 Bizjak, kot opomba 8, str. 38, 39; drugi primeri iz 18. stoletja so še na Vinskem vrhu in Sotenskem pri Šmarju pri Jelšah ter v Studenicah (Bizjak, kot opomba 8, str. 16 - 19, 36, 37).

12 Bizjak, kot opomba 8, str. 60, 61.

13 Bizjak, kot opomba 8, str. 26 - 29; Metoda Kemperl, *Barok na Kamniškem*, Ljubljana 1996, tipkopis diplomske naloge, (s starejšo literaturo) str. 30.

14 Bizjak, kot opomba 8, str. 74, 75.

15 Magda Miklavčič, *Sv. Jošt nad Kranjem*, Ljubljana 1994, tipkopis seminarske naloge, str. 10.

16 Lavrič, kot opomba 2, str. 75.

17 Uršula je bilo ime njegove mame in sestre in zato je vneto pospeševal zidanje cerkve sv. Uršule na Plešivcu, posvetil cerkev iste svetnice v Srednjih Bitnjah pri Kranju in za glavni oltar naročil sliko. (Emilijan Cevc, Slika iz leta 1616 v Srednjem Bitnju pri Kranju, *Kranjski zbornik* 1975, str. 217).

18 Lavrič, kot opomba 2, str. 106, 107.

19 Lavrič, kot opomba 2, str. 155 - 158; Edo Škulj, Najstarejša podoba sv. Cecilije na Slovenskem, *Glasba in likovna umetnost*, Ljubljana 1996, str. 217 - 226.

20 Emilijan Cevc, Slikarstvo 17. stoletja, *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I*, Ljubljana 1968, razstavní katalog, str. 52; Lavrič, kot opomba 2, str. 106.

21 Škulj, kot opomba 19.

22 *Kulturne dragocenosti Kamnika*, Kamnik 1984, str. 23, 24, 44.

Slika sv. Cecilije na orgelski omari v cerkvi sv. Jošta nad Kranjem, 18. stoletje
(foto Metoda Kemperl)

Prav gotovo je oltar sv. Cecilije v cerkvi sv. Križa v Iški vasi,²³ po podatkih iz vizitacij 17. stoletja edinem oltarju, posvečenem tej svetnici v nekdanji ljubljanski škofiji,²⁴ tudi krasila baročna slika ali kip te svetnice, a delo ni več ohranjeno.²⁵

Kakor bomo videli kasneje, si je sv. Cecilijo kot zavetnico izbrala ljubljanska *Academia philharmonicorum*, kot zavetnico glasbe pa so jo častili tudi v ljubljanskem jezuitskem kolegiju, v katerem so leta 1713 uprizorili zgodbo o Ceciliji in Valerijanu. Kolegij se je v tistem času lahko pohvalil z bogato gledališko dejavnostjo, v okviru katerega je deloval tudi poseben glasbeni seminar.²⁶

V Grafičnem kabinetu Narodnega muzeja hranijo podobico akademske bratovščine sv. Cecilije v Kamniku, ki jo je Maja Lozar Štamcar omenila v diplomski nalogi pri naštevanju svetniških podob.²⁷

V preprostem okvirju sta upodobljeni stoječi svetnici. Leva je sv. Marjeta, zavetnica kamniškega mesta, zaznamovana z zmajem, ki ga drži na verigi, v levici pa drži križ. Desna je sv. Cecilija, zavetnica glasbe in glasbenikov, ki ima desnico položeno na orgle, levico pa si polaga na prsi ter se ozira navzgor, kjer iz neberljive hebrejske besede na svetnici padajo žarki. Na zgornjem robu okvira sta na vsako stran položena bobna in trobili, okrašena z vencem rož in palminima vejicama. Pod okvirom je v baročni kartuši napis: "Insigne Confoederationis Accademicae sub invocatione S. CAECILIAE V. et M. Canonicae erectae in Archi=Parochiali Ecclesia B.M.V. in Stein Ducatus Carnioliae a Clemente P. XII. anno MDXXXI Confirmatae perpetuis 93 Indulg: Cumulatae.", kar v prevodu pomeni: "Znamenje akademske bratovščine sv. Cecilije device in mučenke, ki jo je po pravilih povzdignil v nadžupnijski cerkvi blažene device Marije v Kamniku, vojvodini Kranjski, papež Klement XII. leta 1531 in potrdil obilne večne odpustke."

Čeprav letnica na podobici postavlja ustanovitev bratovščine v leto 1531, je prišlo pri vrezovanju v bakreno ploščo do napake in je prava letnica najbrž 1731, saj je papež Klemen XII., ki je ustanovitev bratovščine potrdil, vladal od leta 1730 do 1740. Letnica 1531 že zaradi zgodnosti ni mogoča, saj se v nemškem cesarstvu začnejo taka združenja pojavljati šele v začetku 18. stoletja, prav gotovo pa bi bratovščino omenil Valvasor, če bi bila takrat že dejavna.

Do sedaj prva in ena najbolj znanih bratovščin je bila ustanovljena leta 1570 v Evreuxu, ki je delovala do leta 1790. Člani bratovščine niso bili le pevci in glasbeniki ampak tudi mestni odličniki. Za glavno opravilo so si šteli slavnostno praznovanje godu sv. Cecilije, sodelovanje pri mašah za umrle člane, prirejali pa so tudi tekmovanja v muziciranju pri katerih so bila glavna nagrada miniaturne orgle iz srebra.²⁸ Leta 1585 je Sikst V. v Rimu potrdil glasbeno bratovščino "sub invocatione visitationis beatae Mariae virginis ac sancti Gregorii ... et sanctae Caeciliae", ki je leta 1838 postala *Accademia di Santa Cecilia* in je še danes slavni rimski konservatorij. Združevala je tako cerkvene kot posvetne glasbenike, klerike in laike. Poleg negovanja muzike v smislu tridentinskega koncila so bile predpisane tudi karitativne in socialne naloge.²⁹ Po tem zgledu so nastajale nato največ v drugi polovici 16. stoletja take bratovščine

²³ Lavrič, kot opomba 2, str. 92.

²⁴ Kamnik je pred jožefinskimi reformami spadal pod oglejsko in kasneje pod goriško, Celje pa pod lavantinsko nadškofijo.

²⁵ Cerkev so po drugi vojni profanirali.

²⁶ Janez Höfler, *Glasbena umetnost pozne renesanse in baroka na Slovenskem*, Ljubljana 1978, str. 57 - 76.

²⁷ Maja Lozar-Štamcar, *Božjepotne grafične podobice v 18.*

stoletju na Slovenskem, tipkopis diplomske naloge, Ljubljana 1986, str. 68.

²⁸ Hammerstein, kot opomba 3, str. 314.

²⁹ Hammerstein, kot opomba 3, str. 315. Član te bratovščine je bil tudi Palestrina, ki je tako kot Rafael v likovni umetnosti (nemški Nazarenci) bil ponovno odkrit in zelo vpliven v 19. stoletju, ko se izoblikuje glasbeno gibanje cecilijanizem.

tudi v Franciji, Nemčiji, Nizozemskem in Veliki Britaniji.³⁰ V zgodnjem 18. stoletju pa se začnejo ustanavljati bratovščine tudi v Avstriji in južni Nemčiji, na primer na Dunaju leta 1725.³¹

Doslej je bilo o kamniški bratovščini, ustanovljeni v župnijski cerkvi na Šutni, zaradi pomanjkanja arhivskega gradiva znanega le toliko, da je ob praznikih ali vsaj enkrat na mesec izvedla vokalnoinstrumentalno mašo in da je bil njen član plodoviti skladatelj in eden najpomembnejših slovenskih glasbenikov v preteklosti, Jakob Frančišek Zupan. Ta je iz Zgornje Štajerske prišel v Kamnik pred letom 1757, ko se je poročil s hčerjo takratnega učitelja in organista v župnijski cerkvi Valentina Götzla, ki ga je leta 1760 kot "ludimagister in regens chori" tudi nasledil. Med leti 1762 in 1765, ko je spet nastopil službo v Kamniku, je bil domnevno nekaj let v Komendi, nato pa do svoje smrti leta 1810 živel v Kamniku.³² Pokorn dodaja, da je glasbeno združenje "morda odsev ljubljanske akademije, bolj verjetno pa prvo meščansko glasbeno združenje na slovenskih tleh, zraslo iz kulturne tradicije, ki je nastala v Kamniku za župnikovanja Leopolda Raspa,³³ Cvetko pa je predvideval, da je bil Zupan tisti, ki je bratovščino tudi osnoval.³⁴

Sedaj lahko brez dvoma rečemo, da je bila bratovščina ustanovljena že pred prihodom skladatelja Zupana v Kamnik, njen najverjetnejši pobudnik pa je bil Maksimiljan Leopold Rasp, župnik v Kamniku med leti 1700 do 1742.³⁵

Rasp je kot član ljubljanske umetniške *Academie Operosorum*, ki se je v svojih načelih naslanjala na rimsko, bila utemeljena leta 1693 in je leta 1701 vstopila v javnost, gmotno pomagal pri graditvi ljubljanske stolnice. Kakor so skušali člani te akademije spremeniti Ljubljano v baročno prestolnico, tako se je Rasp namenil storiti tudi s Kamnikom, kjer je na lastne stroške prenovil in na novo opremil vrsto cerkva.

Bratovščinska podobica akademske bratovščine sv. Cecilije v župnijski cerkvi v Kamniku, 18. stoletje, Grafični kabinet Narodnega muzeja Slovenije (foto Tomaž Lauko)

Vzporedno z željo po ustanovitvi znanstvene *Academie Operosorum* (v istem kulturnem ozračju, le v drugem družbenem krogu) pa je v Ljubljani rasla tudi vnema za ustanovitev glasbene akademije, pri kateri so se pobudniki spet obrnili na italijanski zahod. Tako so vzporedno z operozi leta 1701 stopili v javnost tudi člani *Academie Philharmonicum* in bilo je ustanovljeno prvo glasbeno društvo na Slovenskem. Istega leta je članstvo, ki je do uradne ustanovitve združevalo glasbenike, kasneje pa tudi le ljubitelje glasbe, izdalo svoja pravila, za svoj simbol so si izbrali orgle sv. Cecilije. Poleg tega, da so z glasbo popestrili družabne dogodke, kot so bili obiski raznih odličnikov v Ljubljani, so sodelovali tudi pri cerkvenih slovesnostih. Za najpomembnejše dolžnosti so šteli vsakoletni koncert na večerni vožnji po ljubljani in najslovesnejše praznovanje godu sv. Cecilije, zavetnice akademije, in sicer z mašo, večernicami in litanijami v avguštinski cerkvi, obenem pa so daro-

³⁰ Maria Chiara Celletti, *Sancta Cecilia, martire di Roma, Iconografia, Biblioteca Sanctorum III*, Rim 1963, str. 1082 - 1086; Hammerstein, kot opomba 3, str. 314, 315.

³¹ Hammerstein, kot opomba 3, str. 315.

³² Ljudevit Stiasny, *Kamnik, Zemljepisno-zgodovinski opis*, Ljubljana 1894, str. 161 - 169; Dragotin Cvetko, *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem I*, Ljubljana 1958, str. 274 - 277; Janez Höfler, *Glasbeno-zgodovinske najdbe XVIII. in XIX. stoletja v Novem Mestu, Kronika*, 3, 1967, str. 139; Janez Höfler, *Tokovi glasbene kulture na Slovenskem, od začetkov do 19. stoletja*, Ljubljana 1970, str. 104 - 108, Danilo Pokorn, Jakob Frančišek Zupan, *Slovenski biografski leksikon*, 15. zvezek, Ljubljana 1991, str. 873, 874.

³³ Pokorn, kot opomba 32, str. 873.

³⁴ Dragotin Cvetko, *Slovenska glasba v evropskem prostoru*, Ljubljana 1991, str. 182.

³⁵ Za Raspovo življenje in delo glej Metoda Kemperl, Maksimiljan Leopold Rasp in vsebina poslikave v prezbiteriju župnijske cerkve na Šutni v Kamniku, *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. XXXI/XXXII, 1995/1996, (s starejšo literaturo) str. 86 - 87.

vali tudi trideset maš za srečno smrt živečih članov. V avguštnski cerkvi so opravljali tudi maše zadušnice za svojimi člani, pa tudi za drugimi imenitnejšimi osebami, na primer leta 1705 so se tako slavnostno poslovili od preminulega cesarja Leopolda I. Najbolj dejavno je bilo društvo pod vodstvom Janeza Bertolda Höfferja do leta 1718, ki je bil glavni pobudnik ustanovitve akademije in njen prvi direktor, leta 1769 pa najdemo o njej zadnji podatke. Akademija je bila tipično plemiško baročno združenje, ki je svoj stanovski interes delila med zasebnim in javnim in je ustvarila temelje na katerih je slonelo tudi kasnejše glasbeno življenje.³⁶

Kamniški župnik Rasp je bil kot operoz gotovo tudi v tesnih stikih s člani akademije filharmonikov in to mu je budilo željo po ustanovitvi takega združenja tudi v Kamniku. Že ob prihodu v Kamnik si je Rasp prizadeval dvigniti nivo glasbenega življenja, saj je ustanovil šolo, in v njej tudi sam aktivno sodeloval, kjer so nadarjene dečke poučevali tudi v latinščini in glasbi. Te dečke je nato pošiljal naprej v jezuitski kolegij in mnogi so kasneje postali organisti in učitelji.³⁷ Znano je Raspo sodelovanje z generalnim vikarjem Jakobom Schillingom leta 1718 pri pogodbi z deželnimi trobentači v ljubljanski stolnici. Že takrat je prišlo iz Kamnika v Ljubljano precej glasbenikov.³⁸

Pred Raspovim prihodom v Kamnik je bila župnijska cerkev najbrž večladijska gotska dvorana z desetimi oltarji. Že Valvasorjev opis oltarjev s pripadajočimi bratovščinami nam pove, da glasbena akademija ni mogla nastati pred njim.³⁹ Z oltarjem Marijinega obiskovanja je bila združena bratovščina sv. rožnega venca, ustanovljena leta 1672 od mestnega starešinstva, oltar sv. Andreja in Miklavža je vzdrževala krojaška bratovščina, pri oltarju sv. Trojice je bil Pečaherjev beneficij, tesarski ceh je imel oltar Marijinega darovanja, čevljarška bratovščina oltar sv. Duha, pri oltarju sv. Janeza Krstnika je bil dober beneficij, pri oltarju sv. Marjete, ki je bila zavetnica mesta Kamnik, se je vsaki dve leti sestal mestni svet in izbral novega sodnika, osmi oltar je bil posvečen sv. Lenartu, Florijanu, Štefanu in Antonu opatu, pri oltarju sv. Ane je imel bratovščino pekovski, pri oltarju sv. Križa pa trgovski ceh. Tudi mašni repertorij župnijske cerkve iz leta 1717 še ne omenja glasbene bratovščine.⁴⁰

Ko je bila leta 1731 ustanovljena glasbena akademija sv. Cecilije ji je bil dodeljen oltar sv. Mar-

jete, kamniške zavetnice, ki ga je vzdrževalo mesto. Ali je bila bratovščina ustanovljena le za aktivno sodelovanje pri oblikovanju bogoslužja ali pa je akademija bila meščansko združenje in ustanova, ki je v župnijski cerkvi ustanovila tudi bratovščino, ostaja zaradi pomanjkanja arhivskega gradiva odprto vprašanje. Zanimarjiv pa ni podatek, da za organista Götzla vemo, da je bil leta 1754 in med leti 1757 in 1759 tudi mestni sodnik oziroma župan.⁴¹ Na tem oltarju sv. Marjete je postala sv. Cecilija sopatrona, kakor nam kaže bratovščinska podobica. Bakrorez za bratovščinske podobice je moral nastati po oltarni sliki oltarja sv. Marjete in sv. Cecilije, tu pa se nam kot ta oltarna slika ponuja slika Valentina Metzingerja, hranjena v Kamniškem muzeju, ki izhaja iz kaplanije ob župnijski cerkvi.⁴²

Valentin Metzinger, ki je zelo veliko delal za Kamnik in okolico, je po dosedanjih ugotovitvah prvo sliko za Kamnik naslikal leta 1731.⁴³ S to letnico je datirana slika družina sv. Ane v levem stranskem oltarju v cerkvi sv. Jožefa na Žalah nad Kamnikom, ki jo je pri slikarju naročilo kamniško mesto ali župnik Rasp. Med drugim je Metzinger s slikami opremil tudi župnijsko cerkev, ki je bila posvečena leta 1735. Rasp je namreč v času ustanovitve akademije župnijsko cerkev podrl in zgradil novo, ki je bila posvečena leta 1735, do takrat so po vsej verjetnosti v cerkvi tudi že stali novi oltarji, ki jih je okrog leta 1740 s slikami postopoma opremil Valentin Metzinger.⁴⁴ Če primerjamo sliko sv. Marjete in Cecilije z ostalimi oltarnimi slikami v cerkvi, pa opazimo določeno razliko v stilu, zato bi njen nastanek lahko premaknili v čas ustanovitve bratovščine. Figuri svetnic sta bolj monumentalni in plastični, prostor pa je odprtejši in zračnejši. Od drugih šutenskih oltarnih slik pa se ta slika razlikuje tudi po oblikovanju zgornjega dela. Prav verjetno je, da je bratovščinska slika nastala v času žalskih slik, oziroma še za staro gotsko cerkev.

Leta 1752 je kamniško župnijsko cerkev vizitiral goriški nadškof Karel Mihael Attems in našel v njej poleg glavnega še šest stranskih oltarjev in sicer sv. Janeza Krstnika, sv. Cecilije z glasbeno akademsko bratovščino, sv. Trojice in Lenarta, sv. Kri-

⁴¹ Stiasny, kot opomba 32, str. 63.

⁴² France Stele, *Politični okraj Kamnik, Topografski opis*, Ljubljana 1929, str. 103; *Kulturne dragocenosti Kamnika*, Kamnik 1984, str. 23, 24, 44; da je Metzingerjeva slika sv. Marjete in sv. Cecilije iz Kamniškega muzeja krasila bratovščinski oltar v cerkvi na Šutni, je domneval že Marko Lesar, najdba bratovščinske podobice pa je to domnevo potrdila.

⁴³ Stele, kot opomba 42, str. 35; Kemperl, kot opomba 13, str. 47.

⁴⁴ Slika sv. Andrej in Miklavž je datirana z letom 1739; za Metzingerjevo opremo šutnske cerkve glej Kemperl, kot opomba 13, str. 49 - 51.

³⁶ Höfler, kot opomba 26, str. 107 - 121.

³⁷ Cvetko, kot opomba 32, str. 310; Janez Höfler, *Tokovi glasbene kulture na Slovenskem, od začetkov do 19. stoletja*, Ljubljana 1970, str. 105.

³⁸ Höfler, kot opomba 37, str. 105.

³⁹ Johann Weichard Valvasor: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, Laybach 1689, II., str. 809.

⁴⁰ NŠAL, ŽA Kamnik: Rertorium missarum 1717.

ža, sv. Andreja in Miklavža z veliko bratovščino, ter oltar sv. Jerneja.⁴⁵

Torej je novi patrocinij sv. Cecilije na oltarju sv. Marjete že čez dvajset let prevladal, in čeprav sta na oltarni sliki bili upodobljeni obe svetnici, se oltar imenuje le še po sv. Ceciliji.

Ta bratovščina glasbene akademije je leta 1783, ko so zaradi potrebe izvedbe jožefinske reforme popisovali bratovščine, še obstajala,⁴⁶ kmalu nato pa so jo tako, kot druge bratovščine, ukinili in njeno premoženje prepustili verskemu ali šolskemu skladu.

Vsi oltarji, ki jih popisuje vizitacija leta 1752, so bili sicer v drugi polovici 19. stoletja predelani, v cerkvi še stojijo, opremljeni z izvirnimi Metzingerjevimi slikami, le oltarja sv. Cecilije med njimi ne najdemo. Verjetno so ga odstranili v času predelave oltarjev in namesto njega postavili oltar Rožnovenske mati božje s kipom oblečene Marije z Jezusom, ki stoji danes v cerkvi kot drugi na levi strani.

V kamniški župnijski matrikuli,⁴⁷ ki jo je leta 1749 napisal Rasprov naslednik Janez Karel Barbo Waxenstein, kamniški župnik v letih 1743 - 55, za starejšega kaplana Kamničana Simona Tadeja Rajha zavzema akademija posebno mesto in po pomembnosti bratovščin ji je enaka le bratovščina sv. Rožnega venca, takrat očitno združena z glavnim oltarjem. Matrikula določa opravila, ki jih je bratovščina imela v cerkvi, ki so podobna pravilom bratovščine v Evreuxu, pa tudi cerkvenim zadolžitvam ljubljanske glasbene akademije. Vsak mesec na en primeren dan je bila pri oltarju sv. Cecilije peta maša za člane akademije in sicer tako, da je bila ena mesec za žive in naslednji mesec za umrle člane. Ta je bila vedno prej objavljena in se je pela vedno na ponedeljek, ki je bil privilegiran in po rekvijemu so na koru peli psalme De profundis. Leta 1760, ko je bil kongres akademije, so bile maše te bratovščine podvojene tako, da je bila vsak mesec ena peta maša za žive in ena za rajne.

Bratovščina sv. Cecilije je imela štiri glavne praznike in sicer na drugo nedeljo po prazniku sv. treh kraljev, na tretjo nedeljo po veliki noči, 22. novembra - na praznik zavetnice ter na nedeljo po

tem prazniku. Na te praznike so člani bratovščine lahko prejeli odpustke za sedem let in prav toliko kvadragen, če so se spovedali, prejeli obhajilo in molili. Te dneve sta bili maši zjutraj z evangelijem in ob devetih s pridigo, pri katerih se izjemoma ni pelo v "kranjščini". Na praznik sv. Cecilije so bile zjutraj jutranjice z evangelijem pri katerih so zvonili z velikimi zvonovi, nato je bila ob devetih peta maša z glorio in kredom brez pridige. K tej maši so bili člani akademije še posebej povabljeni.

Poleg teh praznikov je bratovščina še posebej obhajala devetdnevniko med prvo in drugo nedeljo v novembru, ko je bil oltar vsak dan privilegiran.⁴⁸

Tako smo se s pomočjo novih arhivskih po-

48 NŠAL, ŽA Matrikula Kamnik, 1749: "Notandum 8.vo circa Missas Accademiae Sanctae Caeciliae V. et M. quovis Mense Die commodo cantatur una Missa ad Aram Sanctae Caeciliae pro Sodalibus Accademicis, ita tamen, ut uno Mense cantetur de Festo currenti applicanda pro vivis, altero Mense cantetur de Requiem quotidiana pro defunctis, et quidem haec pro Defunctis fiat in una feria secunda, utpote pro Defunctis privilegiata, non obstante, quod in talem Feriam cadat aliquod Festum duplex chori, finita hac Missa de requiem cantatur in Choro Psalmus de Profundis. Quando quidem vero praefata Accademia pro quolibet Sodale, cuius obitus innotescit unam cantatam Missam de Requiem peragi curat, videat Director promulgationum, ut talem Missam in Feria 2.^{nda} utpote privilegiata celebrandam fore promulgeat. A^o 1760 in Congressu Accademico duplicata sunt Missae hac Accademiae, ita, ut quovis mensae una fiat cantata pro vivis, altera cantata pro defunctis. ... Dom. 2.^{nda} post Epiphaniam Hac Dom. est etiam peractio sodalitatit Accademiae S. Caeciliae cum Indulgentiae 7 Annorum, et totidem 40 genarum, et enim unum ex 4.^{tuor} Angarialibus Festis confraternitatis Accademiae Sanctae Caeciliae. Mane post Evangelium, et Hora 9.na post Concionem orator Pater, et Ave pro Sodalibus Accademicis. Hodie non est cantus carniol. ... Aprilis Quando Festum S. Georgii cadit in Dominicam 3.^{tiam} post Pascham, tunc Peractio Confraternitatis Accademiae S. Caeciliae habetur hic sub Missa matutina. Mane, et hora 9.na Peractio Domi, ob festum Angariale Accademiae S. Caeciliae cujus Sodalitatis Confrates habent Indulgentiam 7. Annorum et totidem quadragenarum si confitentur, comunicant, et solito orant. ... Dom. 1.ma et 2.^{nda} hujus promulgatur Rosariana Devotio et ordinaria Functio ad Normam hic duabus Dominicis in januario expositam. Tota hoc septimana sunt omni Die privilegiatae Altariae Majus, Sanctae Caeciliae, et S. Joannis Baptista. Majus Altare est privilegiatum pro omnibus Defunctis Confratribus Sacratissimi Rosarii et pro Defunctis Sodalibus Confraternitatis J. M. J. Altare S. Caeciliae est privilegiatum pro Solis Accademicis Sodalibus defunctis. ... Die 22.^{nda} hujus Festum devotionis S. Caeciliae V. et M. Patrona Musicorum, mane missa matutina cum Perleccione Sancti Evangelii, ad quam pulsatur majori campana, deinde hora 9.na Missa cantata cum Gloria, et Credo sine concione. Ad quam Accademici Sodales comparere specialiter invitantur. Dominica /: quae est proximior Festo S. Caeciliae sive sit antecedeus, sive subsequens Festum hujus sanctae / est titolare Festum Sodalitatis Accademiae S. Caeciliae V. et M. tota Divinorum Peractio Domi cum Indulgentiae Plenariae pro Accademicis Sodalibus, quam Confessi, Communicantes, et solito orantes Accademici consequuntur.

45 Nadškofijski arhiv Gorica, Vizitacija 1752 (Visite No. 7), Kamnik, ž.c. Mar. oznanjenja: "S. Caeciliae cum annexa confraternitas Accademia pro musicis."; podatek mi je posredoval prof. Höfler, ki se mu iskreno zahvaljujem.

46 AS, Dež. glavarstvo, ECCL., zap. št. 222, Lit F No. 8.: Consignation decem bis 25. ten August 783 annoch rückständigen Fassionen von den Bruderschaften im Herzogthum Krain, pod številko 29.: "Stain Pfarrkirch Musikalische confederation St. Caeciliae"; podatek mi je posredoval prof. Höfler, ki se mu iskreno zahvaljujem.

47 Matrikula je neke vrste liturgični koledar ali obrednik, kamor so župniki zapisovali katere naloge so na določen dan v letu v župniji morali opraviti. Tega niso pisali vsako leto posebej, ampak je ta razpored, ki so ga popisali v tem primeru leta 1749, veljal do jožefinskih reform; Kamniško matrikulo hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani.

Oltarna slika sv. Marjete in sv. Cecilije, Valentin Metzinger 1731 (?), Kamniški muzej, arhiv Restavratorskega centra RS (foto Valentin Benedik)

datkov v zvezi z glasbeno bratovščino sv. Cecilije v Kamniku, o kateri je bilo do sedaj znanega le malo, dokaj dobro seznanili z njeno ustanovitvijo in delovanjem. Združenje je bilo ustanovljeno leta 1731 na pobudo župnika Raspa. Za zavetnico so si izbrali sv. Cecilijo, takrat že uveljavljeno patrono glasbenikov, za bratovščinski oltar pa jim je bil dodeljen oltar sv. Marjete, ki ga je vzdrževalo mesto in sv. Cecilija je na oltarju postala sopatrona. Novo sliko za oltar so naročili pri ljubljanskem slikarju Valentinu Metzingerju, po kateri so nastale tudi bratovščinske podobice. Župnijska matrikula nam natančno opisuje sodelovanje bratovščine pri mašnih obredih, o udejstvovanju v posvetnih slavnostih pa nam arhivski viri za enkrat še molčijo.⁴⁹

⁴⁹ V času priprave članka za tisk sem našla spis o ustanovnikih svetih maš v župnijski cerkvi v Kamniku, kjer

ZUSAMMENFASSUNG

Die akademische Bruderschaft der Hl. Cäcilie in der Pfarrkirche in Kamnik

Im Jahre 1701 wurde unter dem Titel *Academia philharmonicum* in Ljubljana der erste Musikverein in Slowenien gegründet, die die Hl. Cäcilie zur Patronin wählte. Die Heilige war nämlich im Spätmittelalter aufgrund einer falschen Interpretation eines Originaltextes über ihr legendäres Leben irrtümlicherweise mit der Musik in Zusammenhang gebracht worden. Die ersten Bruderschaften der Hl. Cäcilie wurden in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts gegründet und erfaßten weltliche und geistliche Musiker sowie Musikliebhaber. Den Namenstag der Patronin beging man äußerst feierlich, und man nahm an zahlreichen kirchlichen und weltlichen Feierlichkeiten teil. Auch für Kamnik ist eine musikalische Bruderschaft in der Pfarrkirche in Šutna überliefert. Hier war auch einer der bedeutendsten slowenischen Musiker, Jakob Frančišek Zupan, Mitglied. Aus Mangel an Quellenmaterial lassen sich über die erwähnten Bruderschaften keine weiteren Aussagen machen. Nach der Entdeckung eines Bruderschaftsbildes, das im Graphischen Kabinett des Nationalmuseums in Ljubljana aufbewahrt wird, und aufgrund anderer Quellen konnte festgestellt werden, daß die Bruderschaft im Jahre 1731 gegründet wurde. Es war das Verdienst des hochgebildeten Kamniker Pfarrers Maximilian Leopold Rasp, der bereits vor der Gründung der Bruderschaft die Musik gepflegt hatte. Die Bruderschaft wurde beim Altar der Hl. Margareta, der Schutzpatronin der Stadt Kamnik, gegründet, der von der Stadt Kamnik erhalten wurde. Das doppelte Patrozinium ist auf dem bei der Gründung vom Ljubljanaer Maler Valentin Metzinger angefertigten Altarbild abgebildet, das heute im Museum von Kamnik aufbewahrt wird. Die Bruderschaft nahm, wie ähnliche Vereinigungen in Europa auch, an kirchlichen Feierlichkeiten teil, besonders am Tag der Hl. Cäcilie, ihrer Schutzpatronin, sowie an anderen Feierlichkeiten der Bruderschaft und an den heiligen Messen für verstorbene Mitglieder.

je zapisano, da je bila bratovščina sv. Cecilije ustanovljena 21. junija 1731 (NSAL, ŽA Kamnik, razni spisi f. 16, Supplementum 18. 10. 1969: "... Weiter ist den 21 Junii 1731 durch einige Individua eine Confederation sub Invocatione S. Caeciliae Viet M. aufgerichtet von selber ein Kapital ..."